

MASOFAVIY TA'LIMDA TALABALARNING KASBIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI HAQIDA BA'ZI MULOHAZALAR

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.7.7.059>

Umarova Umida Umarovna,

Buxoro davlat universiteti Matematik analiz kafedrasida katta o'qituvchisi

Аннотация. Ushbu ishda masofaviy ta'limda tahsil olayotgan talabalarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish maqsadida zamonaviy innovatsion metodlarni qo'llash orqali maqsadga erishish usullari keltirilgan. Masofaviy ta'lim, masofaviy ta'limda pedagogik texnologiyalarni qo'llash, kompetensiya, kompetentlik, kasbiy kompetensiya, talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish, rivojlantirish kabi ishlar to'risidagi mahalliy hamda xorijiy olimlarning ilmiy-tadqiqot ishlari o'rganilgan va qiyosiy tahlili keltirilgan. Talabalarning kasbiy kompetensiyasi rivojlantirish uchun masofaviy ta'limda ayrim interfaol metodalaridan foydalanish buyicha maslahatlar berilgan, tajriba-sinov ishlari amalga oshirilgan.

Калит so'zlar: Masofaviy ta'lim, kompetentlik, kasbiy kompetensiya, platforma, ta'lim tizimi, masofaviy ta'lim tizimi, innovatsion metodlar, o'quv jarayoni, o'qitish, tadqiq qilish, rivojlantirish.

НЕКОТОРЫЕ СООБРАЖЕНИЯ О МЕТОДОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ В ДИСТАНЦИОННОМ ОБРАЗОВАНИИ

Умарова Умида Умаровна,

старший преподаватель кафедры математического анализа Бухарского государственного университета

Аннотация. В данной работе представлены пути достижения поставленной цели за счет использования современных инновационных методов развития профессиональной компетентности студентов в условиях дистанционного обучения. Изучаются и сравниваются исследовательские работы отечественных и зарубежных ученых по вопросам дистанционного образования, использования педагогических технологий в дистанционном образовании, компетентности, компетентности, профессиональной компетентности, формирования и развития профессиональной компетентности студентов. В целях развития профессиональной компетентности студентов были даны рекомендации по использованию некоторых интерактивных методов в дистанционном обучении, проведена экспериментальная работа.

Ключевые слова: дистанционное образование, компетентность, профессиональная компетентность, платформа, система образования, система дистанционного образования, инновационные методы, процесс обучения, обучение, исследования, разработки.

SOME CONSIDERATIONS ON METHODOLOGY OF DEVELOPING PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENTS IN DISTANCE EDUCATION

Umarova Umida Umarovna,

Senior Lecturer, Department of Mathematical Analysis, Bukhara State University

Annotation. This paper presents ways to achieve this goal through the use of modern innovative methods for developing students' professional competence

in distance learning. The research works of domestic and foreign scientists on the issues of distance education, the use of pedagogical technologies in distance education, competence, competence, professional competence, the formation and development of students' professional competence are studied and compared. In order to develop the professional competence of students, recommendations were given on the use of some interactive methods in distance learning, and experimental work was carried out.

Keywords: distance education, competence, professional competence, platform, education system, distance education system, innovative methods, learning process, training, research, development.

Kirish. Halqaro tashkilotlar va dunyoning rivojlangan davlatlari tomonidan qabul qilingan 2030 yilgacha yangi ta'lim konsepyasida "Ta'lim – taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi va barqaror rivojlanish maqsadlarga yetkazuvchi muhim faoliyat", deb e'tirof qilingan. Texnika texnologiyalarning rivojlanish darajasi va zamon talabi, ta'limning ya'na bir yo'nalishi – masofaviy ta'limning shiddat bilan kirib kelishiga sabab bo'lgan. Ta'lim tizimida ta'lim olishning an'anaviy shakllari o'rniga masofaviy ta'lim elementlaridan keng foydalanilib kelinmoqda. Ta'lim tizimining innovatsion jarayonlarga intilishi bilan birgalikda oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tubdan o'zgartirish, zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida talabalarning mustaqil tayyorgarligini boshqarishni optimallashtirish bo'yicha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Albatta, sifatli ta'lim berish, bilim, ko'nikma, malaka, qobiliyat va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning elektron texnologiyalari ta'lim jarayoniga tadbiiq etilmoqda. Va shu bilan birga masofaviy ta'lim jarayonida tadbiiq qilib, uzluksiz ta'lim tizimiga qo'llash davr talabi bo'lib qolmoqda. Ta'limdagi zamonaviy texnologiyalarni keng miqyosda 3 ta asosiy yo'nalishga bo'lish mumkin: axborot texnologiyalari (axborot-kompyuter, axborot-kommunikatsiya); faol o'qitish usullari; masofaviy o'qitish (ikkinchisini texnologiya sifatida ham, tashkiliy innovatsiya sifatida ham ko'rib chiqish mumkin). Ma'lum darajada shartlilik bilan hozirgi vaqtda telekommunikatsiya va tarmoq texnologiyalaridan foydalangan holda o'qitishning noan'anaviy usullari, shuningdek simulyatsiya faol usullarini kiritish mumkin.

Masofaviy ta'limda talaba va o'qituvchi bir-biridan ajralgan holda o'zaro maxsus yaratilgan o'quv kurslari, nazorat shakllari, elektron aloqa va internetning boshqa texnologiyalari yordamida doimiy muloqotda bo'ladi. Internet texnologiyasini qo'llashga asoslangan masofaviy o'qitish jahon axborot ta'lim tarmog'iga kirish imkonini beradi, integratsiya va o'zaro aloqa tamoyiliga ega bo'lgan muhim bir turkum yangi funksiyalarni bajaradi. Butun jahon oliy ta'lim va ilmiy tashkilot muassasalari tizimida masofaviy ta'limda fanlarning metodik ta'minotini takomillashtirish, talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish, mashg'ulotlarda multimedia, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng ko'lamda va ommaviy foydalanish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Adabiyotlar tahlili.

E.F.Zeerning [1] kitobida zamonaviy ijtimoiy iqtisodiy sharoitlarda kasbiy o'zini o'zi boshqarish jarayonida shaxsning kasbiy rivojlanishining eng to'liq psixologik shakllari, kasbiy kompetentlikning rivojlanish xususiyatlari o'rganilgan. U kasbiy kompetentlikni kasbiy faoliyat tuzilmasining asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida baholaydi. Ushbu o'quv qo'llanma psixologiya yo'nalishi va mutaxassisliklari bo'yicha tahsil olayotgan oliy o'quv yurtlari talabalari uchun kasbiy rivojlanishning nazariy va uslubiy asoslari, uning metapsixologik toifalari, kasbiy faoliyat sub'ektining shakllanish xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Shaxsning professional rivojlanishining psixologik to'siqlari tahlil qilinadi.

A.K.Markova[2] kitobida muallif tomonidan ishlab chiqilgan professionallikning psixologik kontseptsiyasi tasvirlangan. Unda barcha kitobxonlar uchun birinchi marotaba tizimli umumlashtirilgan shaklda shaxs mexnatining kasbiy mahorat darajasiga ko'tarilishining psixologik mezonlari, darajalari, bosqichlari, kasbiy kompetentsiya turlari tavsiflanadi. Professiogrammani qurishda vazifa-shaxsiy yondashuv ko'rsatilgan. Shaxsiy professional psixologik diagnostika kartasi beriladi. Mutaxassisning kasbiy o'sishiga yordam beruvchi va to'sqinlik qiluvchi psixologik omillar umumlashtiriladi.

Kitob: o'z kasbiy rivojlanish natijalari va istiqbollari haqida fikr yurituvchi har bir mehnatkash inson, ayniqsa, kasbiy yo'lini endi boshlayotgan yoshlar;

- odamlarga kasbiy o'sish muammolarini hal qilishda aniq yordam ko'rsatadigan mutaxassislar (psixologlar, ijtimoiy xodimlar);

- xodimlarning kasbiy mahorat darajasini baholovchi va attestatsiyadan o'tkazuvchi muassasalar rahbarlari;

- ixtisoslikka kirish kursini o'qiydigan turli turdagi kasb-hunar ta'limi muassasalarining o'qituvchilari;

- kasbiy mahorat muammolarini o'rganuvchi tadqiqotchilar uchun mo'ljallangan.

Ye.I.Kudryavseva [3] monografiyasining ikkinchi qismida kompetentsiya bo'yicha tadqiqotlar tarixi ushbu muammoning sub'ektning taqdim etilgan faoliyatini rivojlantirishdagi ahamiyati va uning samaradorligi nuqtai nazaridan muhokama qilinadi. Bu yerda kompetentsiya g'oyasidan foydalanish va kompetentli yondashuvni shakllantirish bilan bog'liq eng keskin muhokama qilinadigan masalalarga e'tibor qaratiladi. ta'lim va kompetentlik, kompetentlik va kompetentsiya, kompetentiya konstruktorlash (yasash) kabi mavzularga aloxida e'tibor berilgan. «Kompetentsiya» tushunchasi ishning eng yaxshi bajarilishiga yordam beradigan individual xususiyatlarni aniqlash uchun ishlatiladi va «kompetentlik» esa bajariladigan ishga qo'yiladigan talab tavsiflari deya fikr yuritilgan.

M.A.Innazarovning [4] ishida Mustaqil davlatlar hamdo'stligi doirasida O.A.Vasileva, A.Sh.Galimova, V.B.Gargay, V.D.Ivanov, J.I.V.Kleeva, T.V.Korotovskix, P.A.Korchemyu, O.A.Nekrasova, I.E.Savenkova, Yu.G.Taturlar tomonidan olib borilgan tadqiqot ishlarida kasbiy kompetentlikni shakllantirish, masofaviy ta'limda pedagog kadrlarning malakasini oshirishdagi o'rnini takomillashtirishga doir muammolar tahlil qilinganligi va shu bilan bir qatorda ta'lim muassasalarida faoliyat yurituvchi pedagog kadrlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish strategiyalari, kasbiy kompetentlikni rivojlantirishga nisbatan innovatsion yondashuv, pedagogning o'z-o'zini kasbiy rivojlantirishi masalalarini Raven John, Dirk Richter, Adnan Hakim, Michael D.Toth, Mardia Hi. Rahman, Hutmacher Walo, Mareike Kunter, Bjorn Oskarsson, Robert Marzano, Thilo Kleickmann va boshqalar tomonidan o'rganilgani to'g'risida fikr yuritiladi. Muallifning fikricha kasbiy kompetentlik – shaxsning faoliyatda mustaqil, muvaffaqiyatli ishtirokini ta'minlashga yo'naltirilgan ta'lim va ijtimoiylash jarayonida mavjud bilimlari, tajribasiga asoslanuvchi hamda kasbiy faoliyat samaradorligini ta'minlovchi bilim, ko'nikma va malakalari, tajriba, shaxsiy sifatlari yig'indisidir.

Masofaviy ta'lim kirib kelgan davrdan boshlab ko'pgina olimlar (S.G.Abdullaev, L.K.Averchenko, Yu.S.Avraamov, V.Andryushin, I.I.Bobrova, O.V.Genne, O.D.Dyachkin va boshqalar) Matematikani kompyuter o'qitish metodologiyasini ishlab chiqish tajribasi, masofaviy ta'lim tizimining samaradorligini baholash, kattalarni o'qitishda masofaviy pedagogika, masofaviy texnologiyalar asosida axborot-ta'lim muhitini shakllantirish amaliyoti, zamonaviy ta'lim tizimlarida axborot texnologiyalari, masofaviy ta'limga o'tish usuli sifatida elektron o'quv-uslubiy majmualardan foydalanish metodikasi, masofaviy ta'lim tizimini rivojlantirishda yangi qadam, talabalarga informatika, fizika fanini masofadan

o'qitish metodikasi kabi mavzularda ilmiy ishlar olib borishgan.

G.A. Gareevaning [5] ishi masofaviy ta'lim sharoitida talabalarning axborot kompetentligini shakllantirishga bag'ishlangan bo'lib, bu ish axborot kompetentsiyasi, xususan, AKT sohasida ham, axborot resurslaridan foydalanishga yo'naltirilgan masofaviy ta'lim jarayonida ularni samarali qo'llash sohasidagi bilimlarni o'z ichiga oladi. Masofaviy ta'lim texnologiyalari kompetensiyani shakllantirish, rivojlantirish va namoyon qilish uchun ta'lim muhitini yaratishga imkon beradi. Masofaviy texnologiyalardan foydalanish asosida tahsil olayotgan talabalarning axborot kompetensiyasi masofaviy ta'limning axborot-ta'lim muhitidan foydalanish orqali shakllantirilgan.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim muassasalarida masofaviy ta'lim tizimida o'qitish jarayonini tashkil etish va takomillashtirish muammosi bo'yicha ko'plab ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilgan bo'lsada, masofaviy ta'limda talabalarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish muammosi tadqiq etilmaganligi tadqiqot mavzusining dolzarbligini belgilaydi.

Asosiy qism. Talabalarda kasbiy kompetentligini va kasbiy moslasha olishni bilishi, o'zlashtirgan bilimlarini kasbiy faoliyatida qo'llay olishi va ish beruvchining talablariga moslasha olishini rivojlantirish zarur. Kasbiy kompetentlik – mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qo'llay olinishi. Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo'nalish bo'yicha integrativ bilimlar va harakatlarning o'zlashtirilishini nazarda tutadi. Shuningdek, kompetensiya mutaxassislik bilimlarini doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o'rganishni, muhim ijtimoiy talablarni ang'lay olishni, yangi ma'lumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va o'z faoliyatida qo'llay bilishni taqozo etadi. Masofaviy ta'limda talabalarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishga imkor beradigan masofaviy ta'lim tizimlarni ko'rib chiqaylik.

eLearning Industry onlayn ta'lim sohasidagi eng yirik konsalting agentligining malumotlariga ko'ra dunyoda 800 dan ortiq masofaviy ta'lim tizimi mavjud. Masofaviy ta'lim tizimini juda ko'p kriteriyalar asosida tahlil qilishimiz mumkin va ular odatda sub'ektivdir. Biz xozircha ikki yo'nalishga ajratib chiqaylik:

Bepul foydalanish mumkin bo'lgan masofaviy ta'lim uchun eng yaxshi platformalar;

Masofaviy ta'limni tashkil qilish uchun mashhur va albatta bepul eng yaxshi platformalar orasida

1. Moodle platformasi foydalanuvchilar tomonidan yangi modullar (1500 dan ortiq) yordamida ishlab chiqilgan, Shuning uchun Moodle interfeys va funksiyalarni sozlash uchun keng imkoniyatlarga ega.

2. ATutor ATutor GitHub - da o'z jamoalari hisobidan rivojlanadi. Ko'p jihatdan Moodle ga o'xshaydi, lekin ATutor tayyor modullari kamroq, ammo ichki dizaynerga ega.

3. ILIAS. Ushbu masofaviy ta'lim tizimi SCORM 1.2 va SCORM 2004 kabi masofaviy ta'lim tizimlarining standartlariga mos keladigan birinchi ochiq tizim deb atash mumkin. Ushbu moslashuvchan universal tizim mualliflik kurslarini muvaffaqiyatli sotish uchun zarur bo'lgan barcha asosiy talablarga javob beradi.

4. Diskurs bepul mahalliy platforma. H5p-da o'rnatilgan kurs dizaynerlari mavjud. Pullik xizmatlar mavjud (qayta ishlash, funksiyalarni qo'shish, ularni qo'llab-quvvatlash).

Masofaviy ta'limni tashkil qilish uchun eng yaxshi pulli platformalar.

Eliademy. O'qituvchilar va murabbiylar uchun ushbu tizim butunlay bepul, agar ular premium hisobdan foydalanishni xohlasalar, foydalanuvchilardan kam haq olinadi.

Forma LMS. Umumiy bilim darajasini batafsil statistika va hisobotlarga tahlil qilishdan- Forma LMS juda ko'p miqdordagi mavjud funksiyalarga ega. Xizmat shuningdek, turli xil sertifikatlar, vakolatli etakchilik yordami, shuningdek, virtual sinfni boshqarish uchun turli xil vositalar, jumladan, turli kalendarlar va hodisalar menejerlari mavjud.

Dokeos. Agar siz tayyor kurs elementlari bilan masofaviy ta'lim tizimini qidirsangiz, unda siz uchun beshta foydalanuvchi guruhiga bepul taqdim etilgan Dokeos. Ushbu tizim ko'plab tayyor andozalar va elektron ta'lim kurslarini taklif etadi va, albatta, sizning kursingizni yaratish uchun sarflangan vaqtni maksimal darajada qisqartirishingiz mumkin bo'lgan mualliflik vositalari mavjud.

ISpring Learn. ISpring Learn onlayn ta'lim platformasi xususiy biznes murabbiylari va rivojlangan filiallar tarmog'i bo'lgan yirik kompaniyalar tomonidan qo'llaniladi: Alfa Capital, Lamoda, PwC, RTRS, Unilever. Bu Internet xizmati, shuning uchun dasturni yuklab olish, serverga o'rnatish, sozlash kerak emas. Ishni boshlash uchun saytda ro'yxatdan o'tish, o'quv materiallarini yuklab olish va xodimlarni tayinlash kifoya.

Yuqoridagi o'rganib chiqilgan masofaviy ta'lim tizimlarining barchasida qo'llanilishi mumkin bo'lgan va talabalarda kasbiy kompetentlikni rivojlantirishga xizmat qiladigan innovatsion metodlarning ayrimlarini keltiramiz tadbiiq qilish usullarini yoritamiz. Konfutsiy aytishicha: -"Menga ayting va unutamani, Menga ko'rsating va esda tutamani, Meni harakatga keltiring, va tushunamani!", demak barcha qo'llaniladigan metodlarimiz talabalarni mustaqil masofadan ishlashga undashi va DTS talablariga mos bilim, malaka, ko'nikma bilan birganlikda kasbiy kompetensiyasini rivojlantira borishi kerak.

Masofaviy ta'limga o'tish bilan interaktiv usullarni o'zgartirish va qayta ishlash kerak edi. Juftlikda ishlash va kichik guruhlarda ishlash shaklida shuningdek, rolli o'yinlari metodlari yordamida tashkil etilgan darslar masofaviy ta'lim onlayn o'yinlar va turli ta'lim simulyatorlaridan foydalanish, tadqiqot loyihalari qo'llanilishi, hujjatlar va axborot manbalari bilan ishlash, ijodiy ishlar qo'llaniladi.

Ba'zi interaktiv ta'lim usullarini ko'rib chiqamiz.

1) Broun harakati. Talabalar guruhlarga bo'linadi, axborot to'plash uchun gurux sardori belgilanadi. Misol uchun, oliy matematika darsida funksiyalarni tekshirish mavzusi takrorlanganda, talabalar misollarni tanlab olishadi va aloxida mustaqil ishlashadi, keyin guruhlarda muhokama qilinadi va oxirida har bir gurux javoblarini yuborishadi yoki Smart Notebook, Miro kabi onlayn doskalarida Let's View dasturidan foydalanib namoyish qilishlari mumkin.

2) Pozitsiyani egallang. Ushbu usul munozarali masalalar va savollar bilan ishlash uchun yaxshi boshlanishdir. Ushbu usul o'rganilayotgan mavzu bo'yicha fikrlarning xilma-xilligini namoyish etish, talabalarga o'z nuqtai nazarini ifoda etish imkoniyatini berish uchun kirish mashqlari sifatida foydalanish uchun samaralidir. Oldindan virtual doskada plitalar paydo bo'ladi:

100 foiz to'g'ri	Umuman noto'g'ri
To'g'riga yaqin	Noto'g'riga yaqin

Barcha ishtirokchilar, savol haqida o'ylab, to'rtta plitalardan biriga ishora qiladilar. Keyin fikr almashish, bahs-munozaralar olib boriladi. Har qanday ishtirokchi ishonchli dalillar ta'siri ostida pozitsiyani erkin o'zgartirishi mumkin. Natijalar sarhisob qilinadi.

3) Blits-so'rov. Ushbu usul har qanday ta'lim formatida samarali. Siz ekran

namoyishli Yandeks darslik saytini o'rganib chiqib, masofadan nazorat qila turib foydalanishingiz mumkin.

Masofaviy ta'lim shakllaridan foydalanish talabning shaxsiyatini rivojlantirishga yordam beradi, u o'zi-o'zida rivojlanishni ko'radi, o'qituvchi ham buni ko'radi. Talabning rivojlanishi uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratadi.

Xulosa. Masofaviy ta'limda tahsil olayotgan talabalarning bilim darajasi albatta DTS talablariga javob beradigan bo'lishi, an'anaviy ta'limda qatnab o'qiyotgan talabalardan kam bo'lmasligi kerak. Shuning uchun masofaviy ta'limni zamonaviy innovatsion texnologiyalardan, dasturiy ta'lim vositalardan, mobil ilovalardan, turli platformalardan unumli foydalangan holda tashkil qilish, shu bilan birga nafaqat ta'lim balki tarbiyalab borish har bir o'qituvchining oldiga qo'yilgan asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Masofaviy ta'lim jarayonida ham talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish metodikasi muhim ahamiyatga ega bo'lib, masofaviy ta'limda tahsil olgan talabning keyinchalik o'z ishiga bo'lgan munosabati va kasbiy kompetentligiga qarab, oliy ta'lim muassasasiga baho beriladi. Shuning uchun ushbu mavzu dolzarb deya e'tirof etishimiz mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

Э.Ф. Зеер Психология профессионального образования. – М.: «Академия», 2013.

А.К.Маркова Психология профессионализма.- М.: Международный гуманитарный фонд «Знание» 1996г. 312стр.

Е.И.Кудрявцева Компетенции и менеджмент: компетенции в менеджменте, компетенции менеджеров, менеджмент компетенций. // Сев.-Зап. инс-т упр.- филиал РАНХиГС Монография. Санк-Петербург 2012. 340стр.

М.А.Инназаров. Малака ошириш тизимида педагог кадрлар касбий компетентлигини ташхислаш технологияларини такомиллаштириш (Олий таълим муассасалари мисолида). Автореферат. пед.фан.фал.док. – Т. 2020. 11-б.

Г.А. Гареева Формирование информационной компетентности студентов в условиях дистанционного обучения // Автореферат. Кандидат пед.наук. – ИЖЕВСК. 2010. 23стр.